

niku musí řešit některé naléhavé problémy, jako je vztah mezi řízením a sociologií, status podnikového sociologa, výchova odborníků pro pracovní sféru a problematika výchovy odborníků s ohledem na sociální činnost, koordinaci vědeckovýzkumné práce v oboru informačních toků, rozpracování určitých teoretických otázek a spojení základního teoretického výzkumu s výzkumy v resortních ústavech a podnicích. Jestliže se podaří spojit teorii a praxi, sociologie podniku, která v podobě návrhů, doporučení a instrukcí vstupuje do výrobního procesu, se stane výrobní silou. Je třeba se zamyslet nad celou řadou metodologických otázek i nad tím, jak propočítat efektivnost sociologické práce. Zdá se, že dozrála doba, kdy je třeba pokusit se vytvořit studijní příručku, v níž by se soustředily poznatky, které jsou k dispozici, a to za kolektivního úsilí a pod vedením několika odborníků.

Libuše Lišková

Úloha vysoké školy v přípravě socialistické inteligence

V roce 1975 se uskutečnil ve Zvíkovském Podhradí II. seminář na téma *Úloha vysoké školy v přípravě socialistické inteligence*. Pořadatelem tohoto semináře byl Ústav marxismu-leninismu ČVUT a Výzkumný ústav inženýrského studia ČVUT ve spolupráci s Ústavem marxismu-leninismu UK. Seminář, který měl ryze pracovní charakter, se zúčastnilo 46 pracovníků z 13 pracovišť vysokých škol, výzkumných ústavů a dalších institucí. Rovněž byli přítomni zástupci ÚV SSM.

V programu bylo předneseno celkem 19 příspěvků, které budou společně s diskusními příspěvky publikovány ve zvláštním sborníku.

Již při přípravě semináře byly zadávány příspěvky rozděleny do tří tematických okruhů. První okruh zahrnul práce zabývající se významem sociologických výzkumů vysokoškolských studentů a vysoké školy jako výchovně vzdělávací instituce. Druhý okruh byl věnován zájmu uchazečů o studium, vztahu ke studiu i budoucímu povolání, představám o něm a jejich sociálním determinantám. Třetí okruh byl věnován politickým postojům, postavení a funkci SSM na vysokých školách, problematice politické výchovy a společensko-politické angažovanosti vysokoškoláků.

V úvodním referátu semináře *Výzkum vysokoškolských studentů, současný stav a hlavní problémy* seznámila E. Freiová účastníky s hlavní orientací výzkumné aktivity v oblasti výzkumů vysokoškolských studentů realizovaných v posledních třech letech. Poukázala na příčiny poměrně úzkého meritorního zaměření výzkumné činnosti i na důvody, které vedou k zaměření výzkumů především na studenty začátečníky, tzn. mladé lidi, kteří jsou vysokoškolskými studenty zatím spíše

de iure než de facto. V závěru příspěvku, analyzujícího z různých úhlů dosavadní výzkumnou činnost, podala některé konkrétní návrhy na zaměření budoucí výzkumné činnosti, jejímž vyústěním by mělo být vytvoření tzv. relativně celistvého obrazu vysokoškolského studenta technického a společensko-vědního zaměření.

A. Matějovský v příspěvku *Výzkum studentů a vysoká škola jako výchovná instituce* vyšel z analýzy 3 základních funkcí vysoké školy a poukázal na rozdílnost jejich plnění vysokými školami v zemích kapitalistické a socialistické soustavy. Dále se zabýval funkcí výzkumů vysokoškolských studentů z hlediska komunistické výchovy na vysokých školách i užitečností a využitelností výsledků těchto výzkumů v praxi vysokých škol.

Významem sociologických výzkumů vysokoškolských studentů pro řešení teoretických i praktických problémů se zabývala i A. Kunstová v příspěvku *Úloha sociologických výzkumů v systému plánování vysokoškolského vzdělání*, v němž akcentovala nutnost věnovat mnohem větší pozornost předvídání budoucích změn. Vymežila i některé závažné oblasti, jež si vyžadují pozornosti sociologů zabývajících se vysokoškolským vzděláváním a studenty, konkrétně kvalifikační sféru pracovníků jednotlivých odvětví národního hospodářství, využívání kvalifikace vysokoškolsky vzdělaných pracovníků apod.

První tematický okruh uzavřela M. Jirková příspěvkem *Demokratizace vzdělávání v socialistické společnosti*. Analyzovala v něm jednotlivé fáze demokratického procesu vysokoškolského vzdělání.

Druhý tematický okruh byl zahájen příspěvkem P. Kuchaře *Vztah studentů Karlovy univerzity ke studiu* a E. Vernerové *Sociální podmíněnost úspěšného studia na Karlově univerzitě*. Oba autoři podali stručné výsledky výzkumu sociálního a politického profilu studentů této vysoké školy. Kuchař se zaměřil především na sociální determinanty doby, kdy se mladý člověk rozhoduje pro vysokoškolské studium, a na vztah mezi realizací studijního oboru a spokojeností se studovaným oborem. Zajímavé byly jeho informace o sledované intergenerační návaznosti studijního zaměření. Srovnáním studijních oborů posluchačů UK a ČVUT v Praze a Vysoké školy zemědělské v Brně se studijními obory jejich rodičů došel k závěru o poměrně silné intergenerační návaznosti obdobného zaměření u studentů UK a velmi slabé u studentů ČVUT. E. Vernerová ověřila hypotézu, že úspěšnost studia je podmíněna třídním a společenským postavením rodičů studentů. Dále sledovala studijní dráhy studentů, kteří neuspěli v prvním ročníku studia. Výzkumem bylo např. zjištěno, že téměř všichni studenti medicíny, kterým se nepodařilo zvládnout první ročník studia, se nevzdávají, ale pokoušejí se opakovaně o úspěch. Naproti tomu neúspěšní studenti matematicko-fyzikální fakulty se mnohem častěji po neúspěchu vzdá-

vají a odcházejí na jiné fakulty. Neúspěchem ve studiu a jeho spjatostí se sociálními faktory či podmíněností těmito faktory se zabýval i J. Munk v příspěvku *Sociální faktory studijního neúspěchu na Karlově univerzitě a vysokých školách technických*. Vyšel ze srovnání studijní neúspěšnosti na UK a ČVUT. Věnoval se pak rozboru příčin relativně malého zájmu uchazečů o studium technických oborů, rozdílným příčinám zanechání studia apod.

G. Denská v příspěvku *K problematice zájmu o studium na vysokých školách technických* analyzovala nejen statistické údaje vypovídající o zájmu mladých lidí o studium na vysokých školách různého odborného zaměření, ale i výsledky výzkumu realizovaného ÚML ČVUT (o němž podrobně referoval R. Franěk a z něhož čerpal i M. Zítko), zaměřeného na postižení představ studentů druhého a pátého ročníku vysokých škol technických o jejich budoucím povolání. Autorka poukázala na to, že ti studenti, kteří studují původně zvolený obor, jsou s tímto oborem silněji identifikováni. Spokojenost se studovaným oborem se promítá do lepšího studijního výkonu, vytrvalejšího zájmu o budoucí pracoviště (u posluchačů pátého ročníku) i do konkrétnějších představ o typu instituce, v níž by chtěli pracovat po skončení studií. Spokojenost se studijním oborem se promítá i do pozice, jakou zaujímá „práce“ v hodnotovém systému. Spokojení studenti přikládali „práci“ v životě člověka větší význam než studenti neidentifikovaní se studovaným oborem a mnohem častěji považovali „naplnění v práci“ za podstatný aspekt životní sebe-realizace.

R. Franěk v příspěvku *Představy studentů-techniků o podmínkách pracovního uplatnění* podrobně seznámil s výsledky výzkumu, jehož objektem byli posluchači druhého a pátého ročníku čtyř vysokých škol technických v ČR (ČVUT v Praze, VUT v Brně, VŠSE v Plzni a VŠST v Liberci, celkem 2100 respondentů). Výzkum provedl v roce 1973 Ústav marxismu-leninismu ČVUT. Z tohoto výzkumu vyplynulo, že téměř všichni studenti byli optimističtí v posuzování potřeb technických odborníků v našem národním hospodářství. Studenti neměli obavy o své uplatnění v naší společnosti a perspektivy potřeb absolventů hodnotili pozitivně především ti jedinci, kteří hodlali pracovat v oblasti vědy a výzkumu. Studenti tedy neměli obavy z neupltnění své specializace, ale nebyli již tak optimističtí ve svých očekáváních týkajících se míry využití a uplatnění jejich znalostí a schopností v zaměstnání. Za nejvýznamnější příčiny působící negativně na uplatňování absolventů vysokých škol technických v praxi považovali především nedostatky v řízení a organizaci a nedůvěru nadřízených k mladým, začínajícím pracovníkům; jako třetí příčinu v pořadí uváděli platovou nivelizaci. Naproti tomu za nejdůležitější faktory ovlivňující dobrou pracovní uplatnění považovali na prvním

místě schopnost samostatně a tvořivě pracovat, na druhém místě dobrou odbornou a politickou připravenost absolventa vysoké školy.

S výsledky velice zajímavého výzkumu *Názory vysokoškoláků na některé otázky vývoje světa* vystoupil F. Zich. Výzkum byl zaměřen na vztah studentů k vědě a budoucnosti, na zjištění polohy, kterou ve vědomí vysokoškoláků zaujímá věda. Součástí této orientace bylo i zjišťování problémů, jež je podle názoru vysokoškolských studentů nutno v blízké době vyřešit. Ve sféře problémů společenských věd a politiky dominoval v odpovědích komplex problémů spjatých se zabezpečením míru, vyřešením problému mírového soužití zemí různých politických systémů. Zajímavé byly i výpovědi posluchačů vztahující se k očekávaným objevům přírodních a technických věd.

Třetí okruh byl uveden referátem V. Dubského *Mládež a ideologie*. Příspěvek přesáhl běžný rámec vysokoškolské problematiky. Autor v něm seznámil posluchače se současným myšlením západoněmeckého studentstva a mládeže, s jejich politickými postoji a názory.

A. Fazík hovořil na téma *Pozitivní změny v politickém vedení vysokoškolských studentů*. Nejprve se zabýval některými závažnými teoretickými a metodologickými problémy empirického výzkumu i metodologickými problémy interpretace empirického výzkumu a dat výzkumem získaných. Seznámil posluchače s některými výsledky výzkumu politických postojů vysokoškoláků realizovaného roku 1974 z podnětu ÚV SSM. Jeho vystoupení doplnili v obsáhlejších diskusních příspěvcích J. Čebiš (*Formování politických postojů absolventů učitelských studií ve školní praxi*) a J. Patera (*Příprava vojenskolékařské inteligence na plnění politickovýchovných stránek své profese*).

M. Zítko v příspěvku *Postavení SSM na vysokých školách technických v ČR* podal výsledky své práce (která byla součástí výzkumu, o němž podrobně referoval R. Franěk) zaměřené na sledování vztahu faktoru „členství a výkon funkcí v SSM“ a dalšími sledovanými znaky. Doložil, že neexistuje žádný statisticky významný vztah mezi členstvím v SSM a sociálním původem studenta, ani stupněm vzdělání jeho rodičů. Ve sledovaném souboru byli členy SSM častěji absolventi gymnázií (ve srovnání s absolventy SOŠ) a mladí lidé, kteří přišli na vysokou školu z menších lokalit. Faktor členství v SSM sledované posluchače diferencoval jen ve výjimečných sledovaných znacích. Členové SSM (ne funkcionáři) a nečlenové zastávali zhruba stejné názory a postoje. Mnohem citlivějším diferenciálním kritériem byla participace na řízení mládežnické organizace. Funkcionáři si například mnohem častěji plánovali další zvyšování kvalifikace v době po ukončení vysokoškolských studií a zaujímali i mnohem kladnější postoje k budoucí práci

v povolání, jejíž součástí bude řízení. Funkcionáři SSM podstatně častěji akceptovali činnost, jejímž komponentem je řízení jiných lidí.

D. Holda a Z. Čermáková v příspěvku *Životní hodnoty* prezentovali účastníkům semináře výsledky sekundární analýzy údajů orientovaných, byť pouze zčásti, na postižení životních hodnot. Pracovali s údaji získanými výzkumem nejen vysokoškolské mládeže, ale i s informacemi získanými výzkumem mladých lidí pracujících v jednom velkém strojírenském závodě v Praze, dále mladých lidí pracujících v podniku spadajícím do resortu ministerstva financí a s daty získanými výzkumem mládeže hlavního města Prahy. Po podrobné metodické analýze výzkumné situace a výkladu aplikované sekundární analýzy podali stručný obraz výsledků komparace hierarchie životních cílů mladých lidí. Podle referujících mladí lidé preferovali (ve všech 4 souborech) hodnoty vztahující se k jejich „souladnému životu“. Vysvětlení lze hledat v tom, že se jednalo o mladé lidi nacházející se v životní etapě, pro niž je charakteristická volba životního partnera, zakládání rodiny. Lze souhlasit s autory, že proces interiorizace hodnot musí být sledován ve své dynamice. I když hodnoty vztahující se k „souladnému životu“ zaujaly v hierarchii hodnot veškeré sledované mládeže jednoznačně dominantní pozici, pozice dalších hodnot již byla ovlivněna příslušností k určité kategorii mládeže.

Posledním příspěvkem předneseným na semináři byl referát J. Wolfa *Vzdělání a výchova zahraničních studentů v ČSSR*, referát, o němž by nezasvěcený čtenář mohl soudit, že byl s tématem semináře spjat jen velmi volně. Ve skutečnosti tomu však tak nebylo, a to především díky autorovu pojetí funkce vzdělávání zahraničních studentů. Referující nejprve podal přehled vývoje vzdělávání zahraničních studentů v ČSSR. Analyzoval etapy tohoto vývoje: období 1945–1960 jako období spíše individuální, neprogramované přípravy, období 1961–1974 jako etapu fungování samostatné vzdělávací instituce (Univerzity 17. listopadu). Předložené údaje představovaly první obsáhlejší a podrobnou informaci svého druhu. J. Wolf uvedl, že od roku 1961 studovalo v ČSSR celkem 14 128 studentů z rozvojových zemí, socialistických zemí a zemí kapitalistických. Z tohoto celkového počtu 7070 svá studia ukončilo, 3200 studium neukončilo a 3837 ještě studuje (řádní i externí studenti, postgraduanti, stážisté apod.). Centrem pozornosti Wolfova příspěvku však nebyl vývoj vzdělávání zahraničních studentů v ČSSR, ale především opomíjené udržování styků s nimi v době po jejich odchodu z ČSSR. Zanedbávání dalších styků s těmito mladými odborníky, zaujímavějšími zvláště v rozvojových zemích mnohdy významné postavení, představuje podle názoru autora nejen škody ideové politické, ale i nevyčíslitelné ztráty pro naši investiční a zahraniční politiku.

Seminář navázal na setkání ve Žďáru nad Sázavou r. 1974 věnované stejné tematice. Základ k opakovaným diskusím zde tedy již byl položen. Nyní půjde o to, aby se tyto semináře staly nejen prostorem pro setkání pracovníků zabývajících se specifickými aspekty vysokoškolského vzdělání, funkcí školy v přípravě vysokoškolsky vzdělané socialistické inteligence, prostorem, na němž jsou prezentovány výsledky celoroční práce jednotlivých pracovišť, ale i místem z něhož by vycházely nové podněty k práci, a — což je ještě významnější — místem, na němž by nové náměty byly akceptovány.

Celkově lze seminář hodnotit jako podnětný a přínosný pro činnost všech zúčastněných zástupců jednotlivých pracovišť, která se obdobnou tematikou zabývají. Pořadatelé semináře vytvořili dlouhodobější cíle, jejichž splnění je podmíněno dlouhodobou vzájemnou spoluprací jak většiny účastníků, tak jejich pracovišť. Budoucí semináře by měly být hodnocením vlastní práce, vzájemné spolupráce v minulém období, hodnocením plnění úkolů etapových i zpřesněním úkolů pro příští rok. Jedině touto formou bude možné vytvořit celistvý a současný diferencovaný obraz současného studenta vysoké školy.

Václav Andrlé — Eliška Freiová

Zpráva o sociologických průzkumech životního prostředí obyvatel hlavního města Prahy

Problém ochrany a tvorby životního prostředí v hlavním městě Praze je předmětem komplexního řešení v rámci úkolu státního plánu vědy a techniky (C 16-380-031), jehož koordinátorem je Ústav hlavního architekta Prahy.

Koncepce výzkumu předpokládá řešení dvanacti dílčích úkolů, zaměřených k jednotlivým okruhům problémů kvality životního prostředí. Výzkum je soustředěn na hmotné i společenské prostředí a podílí se na něm poměrně široký okruh odborných pracovišť a specialistů. Výzkum problémů v oblasti společenskovední je založen na sledování podmínek způsobu života obyvatel Prahy, a to jak z hlediska pozitivních předpokladů, tak i z hlediska negativních stránek současného životního prostředí.

Koncept projektu výzkumů se opírá o vstupní hypotézy existence vzájemných vztahů mezi kvalitou životního prostředí jako hmotnou podmínkou, tj. strukturou vybavení města, a způsobem života. Z hlediska společenské upotřebitelnosti výzkumů jde o sledování funkčnosti a stupně vybavenosti prostoru na podkladě rozložení činnosti a potřeb obyvatel. Urbanistické pojetí tohoto řešení vychází z ekologických podkladů, počítá se značnou diferenciací prostorové vybavenosti, zejména v kontrastu centrálních částí města a nových sídlišť. Proto byla výzkumná činnost soustředěna na charakteristická modelová území města. Podkladovým materiálem pro tento